

verschijnselen nagaat, die ik noemde, zal toestemmen, dat deze factoren de onverschilligheid ten opzichte van de leer, zoo niet geheel, dan toch wel ten deele verklaren.

Op nog een belangrijk punt moet ik wijzen.

We mogen bij dat alles de gezinnen niet vergeeten.

Veel wat onze jonge menschen ontsiert en een verkeerde richting uitdrijft, moet uit de gezinnen worden verklaard, en van het euvel, dat wij bespreken, dragen ook tal van ouders mede de schuld. Dat wordt wel eens over het hoofd gezien. Wij gaan de jongeren te veel apart zetten. Wij isoleeren ze van het gezin. Dat is ook het gevaar, dat schuilt in het instituut van jeugdouderling. Een aparte onderling voor de jeugd wil zeggen, dat de jeugd afzonderlijk behandeld wordt, en dat is m.i. wel bedenkelijk. Onze jongens en meisjes moeten in de gezinnen door de gezinsouderlingen bezocht en aangepakt worden, en om de jongeren in het rechte spoor te leiden, moeten wij ons met alle kracht werpen op de gezinnen. De ouders dienen te worden bewerkt. Nauwkeurig moet nagegaan, of er voldoende contact is met en toezicht op de kinderen; of de ouders met de jeugd meelevende en haar aan de kerk binden, en geen arbeid onder de jongeren kan vruchten dragen, wanneer hij niet in het gezin zijn uitgangspunt heeft.

Thans kom ik tot de jongeren zelf.

K. D.

UIT DE SCHRIFT.

De Voorlooper.

„waar de Voorlooper voor ons is ingegaan, namelijk Jezus Hebr. 6:20.

Jezus is onze Voorlooper.

Zoo is Hij ten hemel opgevaren.

Zoo is Hij ingegaan in het binnenste des voorhangels, en Zijn „voorloopen“ biedt elk kind van God, dat verlangend tot den hemel opziet, rijke vertroosting.

Hoe dan?

Wel het woord voorlooper beteekent eigenlijk een kleine troepenafdeeling, die voor het leger als verkenners vooruittook, en een veiligen en zekeren opmars mogelijk maakte. Zij bereidde dus den voortocht. Zij baande den weg, en zoo nu is Jezus onze Voorlooper. Die voor ons het pad naar den hemel vrij maakt, en de poorten tot het heiligdom ontsluit.

Waren die poorten dan niet geopend?

Was er tot den hemel geen toegang?

Neen, van nature is er scheiding, en die scheiding was gesymboliseerd in het binnenste voorhangsel in Israël's heiligdom. Die voorhang sloot den troon des Heeren af; hij verborg zijn woonplaats, de openbaring Zijner heerlijkheid, en in zijn vier kleuren versperde hij den zondaar den toegang tot de woning van den Verbondsgod. Het hemelsblauw sprak van Gods verbond, zonder hetwelk er geen gemeenschap tusschen den Heere en den zondaar mogelijk is. Het purperrood predikte Zijn gerechtigheid, waaraan moest voldaan, zou de verbondsgemeenschap tot stand komen. Het scharlakenrood symboliseerde de noodzakelijkheid der verzoening, als voorwaarde voor de rechtvaardiging. Het blanke wit beelde Gods heilichheid af, en de geborduurde cherubijnengestalten herinnerden aan de bliksemende engelen, die bij den ingang van Eden's hof den zondaar verre hielden van den boom des levens.

Zoo was er scheiding tusschen Israël en God.

Zoo is er in veel scherpere zin scheiding tusschen den natuurlijke mensch en zijn Schepper; en die scheiding moeten wij eerst zien en gevoelen, zal er van gemeenschap sprake zijn. Wij moeten bekennen, dat wij zelf door onze zonde den toegang versperd hebben, en dat om onzen val die voorhang is geweven, die ons in alle kleuren 's Heeren recht predikt. Maar daarom is het ook geen wonder, dat het kind der wereld, hetwelk die scheiding niet ziet en erkent, niet verder komt dan de dingen dezer aarde. Daarom bevreemdt het ons niet, dat zijn hoop niet ingaat in de woning Gods, en het in bange teleurstelling klaagt: Boven ons hoofd blijven hemelen gesloten.

Zoo klagen wij niet.

Wij kennen onzen Voorlooper.

Jezus Christus heeft eerst door Zijn lijden en sterven de zonde verzoend, en de scheiding tusschen God en den zondaar weggenomen, en toen scheurde de voorhang van boven naar beneden. Toen was de weg tot het binnenste heiligdom open, en ja... die weg tot het waarachtig heiligdom is in Christus ook geopend. Hij is ten hemel opgevaren. Hij is ingegaan in Gods paleis als ons Hoofd, en zie nu dankend naar den hemel, kind van God. Hij maakt de baan vrij. Hij ontsluit de poorten, en in Hem gaat er van de vier kleuren, die u eerst verschrikten, een gansch andere sprake uit. Het blauw getuigt van Gods trouw, het rood van Christus' bloed, het wit van onze gerechtigheid en reine klederen, en in en door Jezus zijn

de cherubijnen tot wachters rondom ons, die ons geleiden naar den hemel.

Maar Jezus, de Voorlooper, doet nog meer.

Hij opent niet alleen de hemeldeuren, maar maakt den hemel ook mogelijk.

Hij is ook heengegaan om ons plaats te bereiden. Hij maakt onze woning in het vaderhuis gereed. En eenmaal komt Hij om al de Zijnen te halen. Achter Hem zullen ze allen den hemel ingaan. Achter Hem, den Voorlooper.

Zult gij achter Hem gaan?

Dan moet gij Hem in dit leven volgen.

Dan moet ge hier Zijn dienaar zijn.

Want waar Hij is, daar zal alleen Zijn dienaar wezen.

K. D.

KERKELIJK LEVEN.

Professor Geesink.

II.

Over het professorale tijdvak in Prof. Geesink's leven zou ik nu handelen. Zoo beloofde ik. Ik hoop het ook te doen. Maar onze lezers zullen mij niet zwart aanzien, wanneer ik toch nog even een stap terugdoe.

Dat heeft zijn reden.

Ik zweeg nog over wat Prof. Geesink na zijn proefschrift tot op de aanvaarding van zijn leeraarsambt in het licht gaf.

En het zou al zeer ondankebaar zijn jegens den aanstaanden jubilaris, wanneer hierna geen woord van waardeering werd geschonken.

In 1838 gaf hij uit Voetius' beginselen van het kerkrecht. Zoo'n werkje had men in die dagen noodig. Het kon eigenaardig schijnen, dat dit zijn eerstelingsarbeid is geweest. Want bij het beeld, dat velen zich van hem vormen, staat meer het ethische dan het juridische, meer het religieuze, dan het kerkrechtelijke op den voorgrond. Eenzijdigheid moogt ge bij hem niet zoeken. Hij richt zijn arbeid in naar de behoeften. Daarom moet het hem als een niet geringe verdienste worden toerekend, dat hij in dagen van duister kerkelijk besef de kerkrechtelijke beginselen van Voetius heeft willen populariseeren.

In 1886 volgde een ander werkje: Schets van de Gereformeerde geloofsleer. Een boekje van 16 bladzijden, destijds voor een dubbelte verkrijgbaar. En toch hebben honderden en nog eens honderden catechisanten daaraan hun vorming te danken. Niet alleen in Rotterdam, maar ook elders werd het gebruikt. Het was zeer „overzichtelijk“ en fundamenteel. Later werd het natuurlijk door andere boekjes van dien aard op den achtergrond gedrongen.

Van veel grooter omvang was zijn: Calvinisten in Holland, uitgegeven in April 1887. Dit boek droeg hij met gevoelens van hoogachting en vriendschap aan Dr. Kuiper op. Het bestaat uit vier schetsen. De eerste drie verschenen in „De Heraut“. Het laatste werd in een kring van ambgenooten „gelezen“. Maar in zijn inleidend woord schreef hij: „mijn geëerde lezers en hoorders van toen zullen bespeuren, dat zij hier niet met een „onveranderde editie“ te doen hebben“. Nu, dat gelooft ieder grif. Want wie hem kent in zijn wijze van werken, weet, dat hij altijd bezig is zichzelf te herzien. Onomgewerkt en onafgewerkt kwam niets uit zijn handen. Zijn drang naar juistheid van uitdrukking en zijn ontevredenheid over eigen arbeid drijven hem steeds tot verandering. Indien hij gissen kon hoe tevreden zijn lezend publiek over hem was, hij zou misschien wat minder hebben gewijzigd en nog meer hebben gepubliceerd. „Calvinisten in Holland“, daarmee bevoogd hij zich op geliefd terrein. Geen zin staat er in dit boek van 291 bladzijden, welken hij niet heeft gewikt en gewogen en niet voor de vierschaar der historiebeschrijving verantwoord kan. Boek en bijlagen spreken van minutieuze historiestudie en toch leest men ze als een roman.

Men neme maar eens het begin van de eerste schets over Franciscus Junius. Ik zal een paar regels afschrijven. „Op een vroegen morgen van het jaar 1562 wandelde een jeugdig student door de straten der Fransche stad Bourges. 't Was een tengere knaap, met iets zoo linksch in zijn bewegingen, dat ge hem op het eerste gezicht voor een boerenzoon zoudt hebben gehouden. Hij kwam uit de richting van het Universiteitsgebouw en de gemelijkheid, die ge op zijn gelaat speurde, moest zeker worden toegeschreven aan wat hij daar zooveel vernomen had: de hoogleraar Cuias — die schetterende ster aan Bourges' hoogeschool — was verhinderd college te geven. Zonder veel acht te slaan op de bedrijvigheid om zich heen had hij reeds eenige straten doorgeslenderd toen hij plotseling een eind op zijne schreden terugging en een huis binnentrad, waarvan de voordeur openstond.“ Vanzelf is hierdoor uw nieuwsgierigheid opgewekt. Ik heb echter goede reden om die niet te bevreemden.

Liever geef ik u een paar beginzinsneden van de tweede schets: Petrus Plancius. „Groote paternosters of rozenkransen om den nek, maar

de handen sneller tot rooven en branden dan tot aftellen van gebeden, zwierven in 1578 de Malcontenten onder Montigny over het Gentsche kwartier. 't Was maar als uithangbord van geelachtigheid aan het roomsche geloof, dat dit den soldatenhals zoo weinig passend snoer — men noemde er den drager paternosterknecht om — dienst moest doen.“

Nu ook vooral een stukje heerlijke ironie uit het derde opstel: Cornelis Geselius. „Voor ruim dertig jaar sprak de heer Glasius den wensch uit, „het verlevendigen van Geselius' nagedachtenis“ toch vooral te doen strekken om te waarschuwen tegen een ijver, die de perken overschrijdt en tegen een onverdraagzaam dwingen, dat ongetwijfeld de waarheid niet bevordert.“ Onder meer willen wij met ons „verlevendigen der nagedachtenis“ ook aan dezen wensch des heeren Glasius tegemoet komen. „Perken overschrijden“ toch is altijd onfatsoenlijk en „onverdraagzaam dwingen“ altijd onhebbelijk en wie zou niet gaarne de gelegenheid aangrijpen zijn medemenschen tegen zulke onbehoorlijkheden te waarschuwen. Waar wij dus aan het verlangen van Geertruidenberg's geleerden prediker voldoen en zijn wens ons ten nutte maken, daar zal het natuurlijk niet aan ons te wijten zijn, indien het bij kalm toelusteren naar wat de historie te zeggen heeft, nu eens krek anders uitkwam, dan hij het zich voorgesteld heeft; indien nu eens niet Geselius, maar juist zijn tegenstanders de „afschrikwekkende voorbeelden“ van „persoonlijk overschrijden en onverdraagzaam dwingen bleken te zijn“. De discipelen van Prof. Geesink kunnen zich voorstellen met welke gezichtstrekkingen en welke ooglunderingen hij deze regels moet hebben geschreven.

Wilt gij nog een ondeugendheidje (want van inhoudsweergave kan natuurlijk binnen het bestek van dit artikel geen sprake zijn) uit de laatste schets: De Doleerende Kerk van Rotterdam? Daarmee was niet bedoeld de Doleerende Kerk uit de 19de, maar uit de 17de eeuw. Prof. Geesink heeft het over een rapport van Fankelius. Daarvan zegt hij: „Een zondenregister der Libertijnen ligt hier voor ons opengeslagen“. Noemde hij het een kort begrip, hij vervolgt: „Op uitvoerigheid maakt het geen aanspraak en de Libertijnen mochten willen, dat hun zondenregister hiermee uit was. Zij kunnen het er mee doen, maar toch hebben zij nog heel wat meer op hun geweten“. Dat alles gold de 17de eeuw. Maar voor de 19de was er ook wel wat bij. De combinatie laat hij echter aan zijn lezers over.

Dit boekje is nog slechts antikwarisch te verkrijgen. Maar ieder kan geraden er beslag op te leggen, zoo de gelegenheid hem gunstig is. Het bevat iets niet alledaagsch, is levendig geschreven en kan ook nu tot sterking van het historisch-kerkelijk besef kostelijke diensten bewijzen. Wat spreekt b.v. die Plancius tot u!

Maar waar het er ons om te doen is Prof. Geesink tijdens de Doleantie te leeren kennen, schaft de preek ter gelegenheid van den Hervormingsdag op 6 Nov. 1887 in het Verkooplokaal te Rotterdam gehouden, meer gegevens. Ze is getiteld „Gideons hervormingsdaad“. Hij sprak naar aanleiding van Richteren 6:25—32. Naar aanleiding! Dat mocht men toen nog wel zeggen. Tegenwoordig — en terecht — niet meer. Prof. Geesink heeft dan ook geen preeken meer „naar aanleiding“ uitgegeven.

Was „naar aanleiding“ hier zoo geheel misplaatst? Eigenlijk niet. Och, op herinneringsdagen wordt er zelfs door den meest nauwgezeten Bedienaar des Woords wel eens meer „naar aanleiding“ gepreekt. In deze preek wordt de parallel getrokken: Gideon's hervormingsdaad, Luther's hervormingsdaad, de hervormingsdaad te Rotterdam in Januari 1887.

In zijn inleiding wees hij op de noodzakelijkheid van voortgaande reformatie. Men mocht niet bij 5 Januari 1887 blijven staan. „Of acht gij vermaan tot reformatie sedert 5 Januari een vrij overbodig werk? Voorwaar, dit zou mij geen hoogen dank van uw inzicht geven in Jeruzalem's zaak...“. Daarom hoewel ik van de meesten uwer betere dingen weet, noopt mij een woord, wel eens hier en daar beluisterd, tot de ernstige bede, van toch in 5 Januari niets meer dan aanvang van Reformatie onder ons, te willen zien“. (bl. 3, 4).

Wel opmerkelijk! Dit is juist het doel, wat ook ons blad beoogt.

Het beginsel van de jongste reformatie wordt hier met kernachtige juistheid aangewezen. Deze reformatus — aldus de redenaar — was geboden door Gods Woord. „Zonder toch een handboek voor kerkrecht te zijn, leert de Schrift wel degelijk hoe het moet zijn in de kerk. Zij geeft voor de organisatie, voor de inrichting van het kerkelijk leven: grondbeginselen, hoofdlijnen aan. Zij leert, dat Jezus Koning is van Zijn Kerk.“ (bl. 7).

Zijn dat geen principiële, heerlijke klanken, waarnaar thans veelszins met weemoed moet worden geluisterd?

Velen vonden de zaak der reformatie van lager orde. Daarom vraagt Dr. Geesink: „O zegt niet, dat die „kerkrechtelijke“ quaesties er niet toe doen. Een goed burger komt op voor zijn aardse Koning; zou een goed christen het niet voor zijn hemelschen doen? Als de rechten van uw eigen huis worden miskend, maakt ge u op om ze te

verdedigen de rechten den?“ (h.

En nu sink. „To te spreke November van Jesa voelde o moesten der Syno na 1852 drukt en ken?“ E kon zegg wensch eerste, als he moest brak het wel terde kerkelijk aan de 72 opkomen Het jaar algemeen Wij hoog nelijke sc 1 Decemb king met In dat ei getroffen, geen „p moest, door breks om weer langer la reeds eer dat breke voorstel nisatie er hel van „ mij niet „ meeging „ ge weet, willen er Welnu os voor hel zij donke 1886! Ik mijn een welks m telde. De te Amste kunnen t de houdin Mocht zi toedoen? begoerd dan lan waardoor Hadt gij predikant uw vertr boven di heeft god bede van en kracht (bl. 10, 3 Het cit te lang v van zijn borgen. dat het ning en Gods en geduwde tig. En d aan wat sink er te deelen gesprekke komt. „Toen had.“ Het zijt Maar aan een eenige bl deze nu gespeend, wat tot d werd on een Corn of een in de di niet eens de minst een plaat gewerkt Gaarne aanhalen. Maar v Het ve Ure des te Zwolle schelijke der nog rede.

verdedigen; zoudt ge dan stil mogen blijven, waar de rechten van 's Heeren huis worden geschonden?" (bl. 8).

En nu een meer persoonlijk woord van Dr. Geesink. „Toen ik — vergun mij ditmaal van mijzelf te spreken — voor nu twee jaren, op den 1sten November 1885 in uw Oosterkerk, naar aanleiding van Jezaja VI:13b tot u van Reformatie sprak, voelde ook ik, dat wij van deze Organisatie af moesten. „Zal, zoo stelde ik u de vraag, de band der Synodale Organisatie, die sedert 1816 en ook na 1852 de Gereformeerde Kerken dezer landen drukt en knelt, worden weggenomen en verbroken?" En mijn antwoord was, dat ook ik niet kon zeggen, langs welken weg het gaan zou. „Wij wenschen", zoo sprak ik, „niets liever dan het eerste, doch God geve ons getrouwheid en kracht als het langs den anderen weg moet". En het moest langs dien anderen weg. Een maand later brak het Amsterdamsche Conflict uit, waarin het wel terdege om de leer en niet slechts om het kerkelijk goed ging. Ook onze kerkeraad betuigde aan de 75 Amsterdamsche broederen om hun kloek opkomen voor Jezus' koningseere, zijn sympathie. Het jaar 1886 verliep en meer dan ooit werd toen algemeen gevoeld, dat het zoo niet langer kon. Wij hoopen op een „modus vivendi", een minnelijke schikking. Edoch bij haar eindvoornis van 1 December toonde deze Organisatie van een schikking met de Gereformeerden niets te willen weten. In dat eindvoornis voelde ook uw kerkeraad zich getroffen, immers zijn adres van sympathie was geen „papieren kogel" geweest. Hoe het zijn moest, wisten wij uit Gods Woord, en dat slechts, door breken met wat werd, de mogelijkheid bestond om weer te komen tot wat was, werd toen hoe langer hoe duidelijker. Voor dat breken was reeds een stem uit de Gemeente opgegaan. Voor dat breken kwam reeds den 14den December een voorstel in den kerkeraad, een voorstel dat Organisatie en Kerk verwarrend, zeer zeker teide waar het van „valsche Kerk" sprak, doch dat was voor mij niet de eenige reden waarom ik er niet mede meeging. Zeker, de wil volgt het verstand, doch ge weet, wat treurige tweespalt vaak tusschen het willen en het doen van het gebod kan bestaan. Welnu ook ik wist en wilde wat moest, maar voor het doen ontbrak mij den moed. Wel waren zij donker de laatste donkere dagen van het jaar 1886! Ik zag er zoo ontzettend tegen op. Ik paalde mijn conscientie met een „modus vivendi", aan welks mogelijkheid ik echter zelf meer dan twijfelde. Doch ziet, daar daagde het Kerkelijk Congres te Amsterdam. Van dat Congres zou een kracht kunnen uitgaan tot vrijmaking der kerken. Aan de houding van de Rotterdamse kerk hing veel. Mocht zij tegenstaan, tegenstaan ook door mijn toedoen? Werd hare vrijmaking ook niet door mij begeerd en mocht ik, wetende het gebod Gods, dan langer ongehoorzaam zijn, omdat de weg, waardoor het alleen kon volvoerd, moeilijk was? Hadt gij mij niet als kerkrechtelijk-gereformeerd predikant in uw midden beroepen? Mocht ik dan uw vertrouwen teleurstellen? En toen ik bij en boven dit alles dacht aan wat Jezus voor mij heeft gedaan, ziet, toen voelde ik, dat God mijn bede van 1885 had verhoord en mij getrouwheid en kracht schonk nu het langs dezen weg moest". (bl. 10, § 11).

Het citaat viel wat lang. Maar niemand zal het te lang vinden. Wat een ongekunstelde tekening van zijn zielsproces. Hij houdt daarin niets verborgen. Ook niet zijn wijfeling, hoewel hij wist, dat het moest. Ook niet zijn geweldige zielestrijding en zielestrijd. Maar ten laatste werd het Woord Gods en daarom ook het zoo vaak in een boek geduwde Gereformeerde kerkrecht hem te machtig. En dan die mystieke trek! „Toen... ik dacht aan wat Jezus voor mij gedaan had." Nu Dr. Geesink er zelf van sprak, verstout ik mij om mee te deelen hoe dit mystieke in diep vertrouwelijke gesprekken bij Prof. Geesink altijd weer boven komt.

„Toen ik dacht aan wat Jezus voor mij gedaan had."

Het zijn woorden, die ook nu nog het hart treffen.

Maar de mystiek paart zich bij Prof. Geesink aan een goede dosis nuchterheid. Zoo leest gij eenige bladzijden verder: „Toch zij men ook in deze nuchter van geest en aan alle overdrijving gespeend. En dan sta op den voorgrond, dat al wat tot dusver van dadelijken tegenstand door ons werd ondervonden, niet te vergelijken is, bij wat een Cornelis Gesenius, een Ledeboer, een de Cock of een Scholte moesten verduren, om van wat in de dagen der groote Reformatie is geleden, niet eens te spreken. Vooralnog bestaat er niet de minste kans M. B. dat ook maar een onzer een plaats zal krijgen in een tot op dezen tijd bijgewerkt Martelaarsboek". (bl. 15).

Gaarne zou ik nog wat meer uit deze preek aanhalen.

Maar wij moeten verder.

Het volgende jaar (1888) ging hij voor in de Ere des Gebeds, welke aan den Universiteitsdag te Zwolle voorafging. Zijn rede betitelde hij „Menschelijke Wijsheid en Goddelijke dwaasheid". Zonder nog professor te zijn, was het een professorale rede.

Geen wonder dan ook, dat, toen de Vrije Universiteit dringend versterking noodig had en Prof. Davinck opnieuw had bedankt, het oog viel op den Rotterdamschen predikant, die zich door zijn beslistheid, zijn wetenschappelijkheid en zijn gehechtheid aan de Gereformeerde beginselen had doen kennen.

Hij werd tegelijk benoemd met den nog niet vergeten Dr. Willem van den Bergh, predikant te Voorthuizen. Deze stierf echter vóór zijn ambtsaanvaarding.

Prof. Geesink hield zijn inaugureele oratie op 19 September 1890 aan de Vrije Universiteit. Doch als buitengewoon hoogleraar in de Theologie. Terwijl hij ook als „adjunct" — zoo moet toen de term hebben geluid — werd aangesteld in de Literarische faculteit. Ook Dr. Kuyper, die voor de Literarische faculteit Hebreënsch, Linguïstiek, Aesthetiek gaf, moest, zoo hoorde ik, zich met den niet-wetenschappelijke „adjunct" vergenoegen.

Hoewel Prof. Geesink historicus van professie was — was in datzelfde jaar niet een bijdrage van zijn hand verschenen in het „Rotterdamsch Jaarboekje" over „Een terechtstelling van Anabaptisten te Rotterdam gestoord in 1558? — werd hij voor de Theologische faculteit belast met Ethiek en Elenetiek en voor de Literarische met de Geschiedenis van de Filosofie en de Logica. Gelukkig had hij bij zijn „overstudeeren" van de Dogmatiek er ook de Ethiek bij ingegrepen, zoodat hij er niet geheel vreemd voor stond en was de liefde voor de filosofie, door Pierson in hem gewekt, altijd blijven branden. Anders had hij het niet kunnen bolwerken. Want hij had ook nog een contract met de Kerk van Rotterdam, dat, ofschoon hij er zijn afscheid had gepreikt met een: „Gebod voor de Volmaking der Gemeente, hij er om de veertien dagen gedurende zekeren tijd het Woord zou komen bedienen. Later kreeg hij er de Godsdienslessen op het Gereformeerde Gymnasium te Amsterdam bij, zoodat het ploeteren was om met alles klaar te komen. In dien tijd heeft hij de hitte des daags en zoal niet de koude, dan toch de wake des nachts dubbel gedragen.

Het zwaartpunt van zijn arbeid lag aan de Ethiek. Daaraan ontleende hij ook het onderwerp voor zijn inaugureele: Beteekenis van het Leerstuk der Oorspronkelijke Gerechtigheid voor de Godgeleerde Zedekunde. Tegenwoordig zou Prof. Geesink dien titel anders schrijven. Een bewijs, dat hij steeds dieper in zijn stof doordrong. In 1897 hield hij bij de overdracht van het rectoraat een rede over: De Ethiek in de Gereformeerde Theologie.

In het voorbijgaan wil ik nog noemen: Individualisme en Socialisme, een lezing voor „Patrimonium", later in druk verschenen (1892) en de evenzeer op het gebied van de Ethiek liggende bewerking van: Vijf boeken van de conscientie en haar regt of gevallen door Willem Amezes (1896).

Ik sprak boven van een rectoraatsrede. Daaruit volgt, dat hij in dien tijd van buitengewoon tot gewoon hoogleraar in de Theologie was gepromoveerd. Dit geschiedde in 1895. Maar als Lectorator bleef hij vooralsnog „adjunct" tot hij ook in deze faculteit werd uitgenoodigd om hooger op te gaan en daarin thans als buitengewoon hoogleraar fungeert. Daar doceert hij nu Logica, Noëtica, Geschiedenis van de Filosofie en Psychologie. Een tijdlang, tusschen het overlijden van Prof. De Hartog en de komst van Prof. Biesterveld nam hij ook de kanoniek en de exegese van het Nieuwe Testament voor zijn rekening.

Zei Hugo Verriest eens, dat ieder student een stukje van zijn stiel had meegenomen, zoodat deze erg verzwakt was, ieder student heeft ook wat van Prof. Geesink meegenomen, maar deze is daar onder dezelfde gebleven. Wat zorgen hem ook vervulden, voor de studenten bleef hij optimist. Die mochten er niet onder lijden. Hij werd niet moede het hun in te hameren: wat voor filosofie men kiest, hangt ten slotte daarvan af, wat voor een mensch men is. Hij kan ook zulke praktische wenken geven. Zoo hoorde ik hem in mijn studententijd zeggen: als u later bij een zieke komt, zal men u meestal een stoel bij het hoofdeinde aanbieden; dat maakt echter den zieke onrustig en bemoeilijkt het spreken; u neemt eenvoudig den stoel op en plaatst dien dicht bij het voeteinde. Een raad, waar ik mij altijd wel bij bevonden heb. Ook zocht hij immer door tegenwicht evenwicht aan te brengen. Toen de klacht werd vernomen, dat de predikanten, die aan de Vrije hun opleiding hadden genoten, soms al te dogmatisch preekten, begon hij vooral mystiek te preeken. Ik denk hier aan de preek, waar ik te Apeldoorn onder zat of liever onder stond (zoo vol was het) over Job. 7:38: „Die in Mij geloofd, gelijkerwijs de Schrift zegt, stroomden des levenden waters zullen uit zijn buik vloeien". En veel later, toen de epidemie van de problemenkoorts was uitgebroken, getuigde hij weer in zijn rectorale rede over het „Religieus Eklekticisme" tegen het dogmatisch indifferentisme. Beide malen ging hij dwars in tegen een heerschende strooming. Hijzelf veranderde daarbij niet. Want toen hij het in zijn preeken meer den mystieken kant uitstuurde, sprak hij toch te Groningen over:

De Dogmatische Grondslag der Vrije Universiteit te Amsterdam (1904).

Zijn preeken!

Ik vergat verlot te vragen om het te vertellen. Maar Prof. Geesink heeft het blijkbaar ook aan anderen meegedeeld. En zoo is het een publiek geheim geworden. Daarom kan het nu ook wel in de kraut.

Toen Prof. Geesink uit Rotterdam vertrok, verbrandde hij al zijn preeken. Wie zou als hij er te voren kennis van droeg, niet hevig geprotesteerd hebben? Dat zijn uitgesponnen, schoon gestileerde werk in één oogeblik een prooi der vlammen! Wie, die Prof. Geesink in zijn preeken kennen, bejammeren het niet tot op den huidige dag? Gevraagd naar de drijfveer? Welke zou het anders zijn dan onvoldaanheid over eigen werk. Ik geloof, dat die onvoldaanheid hem telkens parten heeft gespeeld. Ik maak me sterk, dat zijn „Ethiek" reeds kant en klaar voor ons zou hebben gelegen, indien deze dengdout er niet gedurig weer een stokje voor had gestoken.

Gelukkig, dat hij daarna nog preeken heeft uitgegeven. Zijn de bundels „De Nederigen Vertrouwen" en „De Liefelijkheid des Heeren" niet in onze kerken geliefd? Wat nam hij vaak ongewone teksten. Men denke aan: het bed dat te kort en de deken, die te smal is, Jes. 28:20. Of aan het: Liedekens zingen bij een treurig hart. Of aan de preek, waarmee hij De Brussaard bevestigde over: Slangenvoorzichtigheid en Duivenoprechtheid. Hoe prachtig kan hij in zijn preeken teekenen. Men herinnere zich slechts het begin van zijn preek over „God, die de nederigen vertrouwt". „Op zonnigen weg naar de verstad 'n man met zijn lastdier. Zwaar beladen met de produkten van het land, luggt het en zwoegt het onder zijn last, die al zwaarder wordt. De zenuwen spannen zich; die spieren strekken zich. De man drijft het voort, al maar voort. Eindelijk kan het niet meer. Het buigt zich neer, de knieën zakken in en richten zich niet weer op; het ligt tegen den grond. Dan helpt de man zijn dier weer op. Verlicht zijn last, spreekt het bemoeidigende woorden toe, beurt het op. Voorbijgangers, die het geval hebben gezien, helpen mee. Het menschelijk gevoel van barmhartigheid, van ontferming ook met het dier, beweegt hen er toe. Zoo is het ook Gods wil" (bl. 3). Een proeve van schildering vindt gij o.a. in zijn preek over den „Lastbrief van Paulus". „In onze verbeelding zien wij Paulus voor Festus en Agrippa, op den volgenden dag, in de gehoorzaal van het paleis te Caesarea. Op wanden en zuilen trilt er het licht van de morgenzon. In die fel belichte omligting de menschen; de procurator met zijn gevolg, de koning en Bernice met hun hofstoet, officieren van het garnizoen, voornamelijk burgers uit Caesarea. De menschen klein bij de hoogte der zaal. Het licht speelt over dien al maar zich bewegend drom. Het glanst op hun gezichten; gladgeschoren Romeinse kappen; langgebaarde Joden-tronies, vovante vrouwengelant van Bernice. Het kleurt hun gewaden; geeft met zijn schittering van goud, zijn flikkering van kleindooden, zijn glinstering van wapenen, een indruk van groote pracht. En dan eerst al die menschen in kleine groepen druk sprekend, maar om den procurator en zijn hooge gasten toch met gedempte stem; nu en dan een opschrikken van zijn eigen er boven-uitschietend geluid. Dan sterft even weg het stemmegegons. Wie zitten moeten, zoeken hun plaatsen; zij vinden. Een geluid van kleederengedruisch ritselt op. Zij knikken en lachen elkaar toe of buigen eerbiedig, al naar het moet. Aan het bovencinde der zaal zetelt nu Festus en naast hem de koning en zijn zuster. Het praten, het gedempte praten, begint weer. Maar dan, als de procurator zich verheft; als ze voelen, dat hij wat zeggen gaat, worden al die menschen weer stil. Op hun gezichten belangstelling. Zelfs Bernice tracht serieus te kijken. En in de lege stilheid klinkt hoog-op de zware stem van Festus, waarmee hij beveelt den gevangene voor te brengen. Nu gaan aller oogen af van den landvoogd op den binnengeleide, den kleinen Joodschen man, dien zij, met aan zijn arm een loushangende ijzeren ketting, tusschen een paar soldaten in, zien voortschrijden naar den zetel van Festus en Agrippa". (bl. 270, 271).

Een geknipt stukje voor een bloemlezing van belletrist, nietwaar?

De laatste gedrukte preek van hem werd opgenomen in de bekende serie „Menigerlei Genade". Daarmede bevestigde hij Ds J. Krüger te Delden. Zij draagt een kerkrechtelijk karakter. En waarom? Omdat hij een gemis aan kerkrechtelijken zin voel aankomen. Niet te Delden natuurlijk. Maar in het algemeen. En als hij wat verkeerd voelt aankomen, tracht hij het te bezweren. Hij teekent bij deze preek dan ook aan: „Hoewel een preek als deze van plaatselijken aard is, meen ik, tot storking van het kerkelijk besef mijner kerkgenooten, met haar te publiceeren, een niet geheel overbodig werk te doen".

Toch ligt zijn belangrijkste persarbeid niet in zijn preeken. Neen, toen Kuyper minister werd, nam hij op zich de leiders te schrijven. Dat duurde zes en een half jaar. Feestdagen en zomerreces uitgezonderd, schreef hij week aan week: Van 's Heeren Ordinantiën. 't Was een tijd van

zwaar werken. Want Prof. Geesink legt niets ter perse of elke zin moet geslepen en nog eens overgeslepen zijn. Daarenboven ligt aan deze artikelen een enorme studie ten grondslag. Toch mocht hij dat weer niet al te zeer laten uitkomen. Wat is moeilijker dan wetenschap te populariseren? Deze artikelen verschenen later in 4 deelen, te zamen twee kloeke banden vormend. Totnogtoe is het zijn standaardwerk. Het werd en wordt zeer gewaardeerd. Men kende hem daarom den naam van christen-filosof toe. Reeds langen tijd is het uitverkocht. Op aucties betaalt men er thans meer dan het dubbele van den oorspronkelijken prijs voor. Het zal dan ook velen genoegen doen te vernemen, dat het spoedig herdrukt wordt.

Toen de hoofdartikelen van „De Heraut“ weer door Dr. Kuyper zelf geschreven werden, werd hem de „Leestafel“ toevertrouwd. Hoe hij die verzorgd heeft, weet ieder nog wel. Het was alles superieur werk. Fijne opmerkingen, artistieke inkleeding en kostelijke humor vormden de voornaamste elementen. Over 't geheel was hij sterker in zijn waardeering dan in zijn kritiek. Maar dat gaf aan zijn „Leestafel“ voor velen een sterke attractie. Hij was er steeds op uit om onthullende talenten te sparen. Trouwens, kritiek is nooit zijn fort geweest. Voor een predikant is er geen gemakkelijker hoorder dan hij. „Ach“, zegt hij dan, „als man van het vak weet je zelf wat er aan een preek vastzit“. Zelf maakt hij wel terdege verschil, maar als hij zijn oordeel uitspreekt wordt dat dadelijk verzacht door de meergemelde onvoldaanheid over zijn eigen werk. Komisch was het bijna te hooren, hoe hij preekcollege gaf. Toen Kuyper minister was geworden, namen de professoren om de beurt dit college waar. Stond het onder de hoede van Prof. Geesink, dan kwamen men er steeds genadig van af. De grondtoon van zijn kritiek was altijd deze: er zat heel veel goeds in en mijnheer, ik mag wel zeggen, ik heb uw preek aangehoord met stichting ook voor mijn eigen hart.

Zijn „Ethiek“ uit te geven is een van zijn liefste wenschen. De studenten hebben haar reeds in dikten en als zij eenmaal predikant geworden zijn, merken zij eerst recht, hoeveel zij daarvan hebben. Maar Prof. Geesink, niet tevreden over zichzelf, werkt die dikten gedurig weer om. Het moet nu tot den definitieven vorm komen. Daarop concentreert hij zijn arbeid. Vacantie neemt hij zoo goed als niet. Zijn „Ethiek“ moet af. En onlangs zeide hij mij, dat hij daarmee thans goed opschoot.

Gedurende zijn professoraat was hij eenmaal gedurende verscheiden weken non-actief. Hij had zich aan een operatie te onderwerpen. Als hij het over dien tijd heeft (niet alleen tot mij, maar ook tot anderen), pleegt hij te zeggen: „In zulke oogenblikken gevoel je het toch maar, dat het er om gaat: een armen zondaar en een rijken Christus. En dan vind ik zulk een troost in het woord van den Catechismus: dat mijn ziel nu dit leven van stonde aan tot Christus, haar hoofd, wordt opgenomen“.

Is het niet merkwaardig?

Aangetrokken door de praedestinatieleer van den monnik Gottschalk, zette hij de eerste wankelende schreden op het Calvinistische pad. En nu tegen zijn 70sten jaardag merkte hij op, dat hij die praedestinatie in heel zijn leven bevestigd zag. Hij heeft het zoo gaarne over de wonderleidingen Gods.

En als hij dan zoo gemoedelijk met u zit te praten, dan denkt zij onwillekeurig aan het psalmistenwoord: Gij zult mij leiden door Uw raad en daarna zult Gij mij in heerlijkheid opnemen.

Hoe heerlijk, als het geloof levend is: de Heere leidt mij door Zijn raad.

Moge des Heeren raad den jubilaris nog lang op deze aarde leiden.

Moge hij nog lang met ons en onder ons arbeiden. Hoe intens leeft hij in onze Universiteit in.

Welk een passion de métier (hartstocht voor zijn ambt) komt nog dagelijks aan het licht!

Houde ons Gereformeerde volk hem in waarde.

De Huldiging.

De huldiging van Prof. Geesink zal D. V. Dinsdag 27 Mei plaats hebben in de Senaatszaal van de Vrije Universiteit, Keizersgracht 162.

Natuurlijk is die zaal niet groot genoeg om alle belangstellenden tegelijk te bevatten.

Daarom zal hij om drie uur gecompimenteerd worden door hen, die bij den universitatien kring betrokken zijn: Directeuren, Curatoren, Professoren, Studenten, enz.

Om vier uur wordt de gelegenheid opengesteld voor alle belangstellenden. Van vier tot vijf.

Een officiële publicatie zal in de pers verschijnen.

Wij schrijven dit op eigen gelegenheid met voorweten van het Comité.

Het Comité koestert nog een wensch.

Het zou gaarne naamkaartjes ontvangen van allen, die reeds een bijdrage zonden of nog zenden zullen.

Voor dit laatste is ook nog gelegenheid.

Doch niet lang meer.

De bijdragen moeten uiterlijk Maandag 26 Mei in het bezit zijn van Prof. Dr. C. van Gelderen.

Men sture hem ook de naamkaartjes.

Zijn adres worde hier nogmaals vermeld: Oranje-Nassaulaan 60.

Dichterlijke verbeelding in proza.

Ook de dichterlijke verbeelding houdt zich met onze „Reformatie“ bezig.

Vooraf komt dat uit in een artikel in het „Herformd Zondagsblad voor de provincie Friesland“.

De schrijver is blijkbaar niet op de hoogte.

En nu laat hij zijn dichterlijke verbeelding werken. Zoo schept hij een „Reformatie“-sage.

Alle onjuistheden aan te wijzen zou voor onze lezers vermoedelijk zijn.

Maar dit ééne staal van dichterlijke verbeelding in proza mag ik toch wel aanhalen:

De Schiller (!) van Gorinchem (!), en Prof. Buitendijk, met Prof. Hepp mede hooggeleerd aan de Vrije, hebben bij publieke mededeeling bedankt als redactieleden!!!!

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Het recht van staking.

IX.

In de vorige artikelen zijn eerst weergegeven de meningen van vooraanstaande mannen in onzen kring, en voorts is de vraag besproken, of de staking te rijzen is met het geloof in Gods voorzienig bestel. In het vorige artikel is gehandeld over het sociale gezag.

In den strijd tusschen Talma en Wielenga is nu de keuze, aan wiens kant wij moeten staan, niet moeilijk. Niet moeilijk, omdat de gansche quaestie tenslotte loopt over de beteekenis, die men hecht aan de woorden gezag en gehoorzaamheid. De strijd gaat niet over de vraag, of de apostolische vermaningen voor ons gezag heeft, want ik heb niet kunnen lezen, dat Talma dit ontkent. Wel verschilt hij met Wielenga e.a. hierin, in hoeverre de autoriteit van deze Schriftwoorden voor onze verhoudingen geldt, maar hij, en dat stem ik den heer Smeenk toe, doet niet te kort aan de goddelijke waardij van de apostolische uitspraken. Tenminste hier niet. Alleen wil hij er niet van weten, dat, evenals den slaven in Paulus' dagen, den vrijen arbeider gehoorzaamheid geboden is. Die arbeider heeft zich alleen te schikken naar de leiding van den patroon. Daarom moeten we binnen den kring van het arbeidscontract niet van gezag, maar van leiding spreken.

Daarop komt nu alles neer.

Dus op de beschouwing van het begrip gezag. Want praktisch zal Talma den patroon geen mindere zeggenschap toekennen, en van den arbeider geen mindere onderdanigheid eischen, dan zij, die wel spreken van gezag en gehoorzaamheid, al nemen de eersten theoretisch misschien ook een ruimer standpunt in. Hoe moet daarover nu geoordeeld? Talma zegt: het apostolisch gebod: in alles gehoorzaam, kan niet voor den vrijen arbeider gelden. Hij is slechts tot gehoorzaamheid verplicht binnen de grenzen van het contract, en daarom geldt dit apostolisch woord niet in letterlijk-autoritair zin voor hem. Wie het in dien zin gebruikt, doet de Schrift geweld aan, en speelt met de apostolische vermaning. Maar wat beteekent dit woord alles? Dit, dat in alle dingen, waarop de heer recht had, de slaaf onderworpenheid verschuldigd was. Nu had de heer op heel het leven van den slaaf recht, en daarom moest diens gehoorzaamheid onbeperkt zijn. Doch dien ruimen zin heeft het in alles thans niet meer. Wel beteekent het ook nu in alle dingen, waarop de patroon recht heeft, en ik zou niet weten, waarom in deze beduidenis Paulus, woord niet van kracht kan zijn voor onzen tijd.

De bezwaren van Talma zijn mij niet duidelijk. Waarom sluiten gezag en vrijheid elkaar op sociaal terrein uit?

Waarom past bij contracteële overeenkomst en bij leiding geen gehoorzaamheid? Laat ik even een voorbeeld noemen. Iemand, die in de bergen klimmen wil neemt een gids. Dien gids huurt hij. Die gids is dus zijn dienaar, maar toch leidt de gids hem op alle paden door het onbekende bergland. Aan die leiding moet hij zich ook onderwerpen, en doet hij dat niet, kiest hij de „vrijheid“ in plaats van de gehoorzaamheid aan een autoriteit, die sterker is dan menig andere, dan raakt hij straks het spoor bijster, en stort in den afgrond. Leiding en gezag zijn geen onverzoenlijke tegenstellingen. M.i. kent Talma aan het woord gezag een beteekenis toe, die te ong is. Gezag is zeggenschap hebben, en het zeggenschap in het bedrijf rust in de handen van den patroon. Medezeggenschap is, zelfs socialistisch als Prof. Bongers erkennen dit, een illusie. Afgedacht nog van allerlei meer principiële bezwaren, die er tegen kunnen worden ingebracht, zal het praktisch onuitvoerbaar blijken.

Zoo oordeelt ook Prof. Geesink over het sociale gezag.

Hij zegt over de tegenwoordige verhouding van heer en knecht:

Deze verhouding zelf dan wordt bepaald en ligt geheel binnen de grens van het contract.

Het gezag van den heer en de onderdanigheid van den knecht gelden slechts voor den duur en tot het doel van het contract, evenals daaruit volgen hun wederzijdsche rechten en plichten.

De heer heeft het recht om gezag te oefenen tegenover zijn knecht met betrekking tot het aanwenden van diens arbeidskracht op de wijze, die hij overeenkomstig acht met het doel waartoe hij hem in zijn dienst heeft genomen.

Door zijn gezag en beleid heeft hij niet alleen stuur en leiding aan het arbeiden van zijn knecht te geven, dien arbeid te besturen, meer in den meest letterlijken zin heeft hij daarbij te regeren, zijn wil daarbij op te leggen aan zijn knecht.

Nu is het arbeidscontract wel een middel, waardoor de heer gezag over zijn knecht krijgt, een gezag waaronder deze zich vrijwillig stelt, doch daarmee heeft de knecht allermint dit recht om gezag te oefenen geschonken aan zijn heer.

De heer heeft dit recht niet ontvangen van zijn knecht.

Hij dankt het ook niet aan zijn meerdere vaardigheid en kundigheid waardoor hij, krachtens zijn meerdere vaardigheid en kundigheid, waardoor hij, krachtens zijn meerder beleid en inzicht, in staat is stuur en leiding te geven. Dit toch zou hem hoogersteens een zedelijk gezag verleen, maar nog geen gezag van rechtswege, want het laat zich denken, dat een knecht veel meer vaardigheid en kundigheid bezit in een vak, dan de heer, dien hij daarin dient.

Ook dankt de heer dit recht om gezag te oefenen niet aan zijn meerder bezit. Want wel is het bezit van geld en goed, van werkplaats en werktuigen een middel om te kunnen laten arbeiden en zich daarbij te doen dienen, doch het bezit van geld en goed geven op zichzelf den mensch geen recht, over een ander gezag uit te oefenen.

De eenige grond voor het gezag van den heer over zijn knecht, die uw denken bevredigt, is dan ook, dat God zelf met dit gezag den heer heeft bekleed.

Het is God, die den heer over zijn knecht gesteld heeft; in Zijn voorzienig bestel; door allerlei tusschenschakels, waar dat bestel in werkt, als: de wederzijdsche behoefte, het elkaander ontmoeten, en eindelijk de wederzijdsche bewilling.

Het is God, die den heer door de hand zijns heeren te regeren.

Het is God, die den man bekleedt met het gezag over zijn gezin, over zijn huis, en daarom ook met het gezag over hen, die hem dienen in de plaats waar hij werkt, welke plaats niet anders is dan een uitbreiding, een verlengstuk van zijn huis.

Een gezag, dat hem dus in de plaats, waar hij met die hem dienen werkt, evenzeer als in zijn huis, van rechtswege toekomt: een gezag, dat ten doel heeft om, zooals wij boven reeds uitdrukten, de individueele willen van hen, die hem dienen, te maken en te houden tot één wil, die zich richt op het doel van den arbeid.¹⁾

En nu het recht van staking?

Is het nu geen ongehoorzaamheid den arbeid neer te leggen?

Neen, want deze gehoorzaamheid wordt beperkt en beheerscht door het contract, en wanneer nu aan den moreelen eisch van het contract niet wordt voldaan, wanneer het contract wordt gesaboteerd, wanneer, zooals een vorige maal is uiteengezet, onrecht wordt gepleegd, staat het in de vrijheid van den vrijen arbeider om geen werk te doen. Hij is vrijwillig gekomen, en in een noodtoestand, waarin alleen van staking sprake mag zijn, doet hij niet aan het gezag tekort, wanneer hij ophoudt met arbeiden. Er is voor hem alleen eisch tot gehoorzaamheid in zoverre hij zich aan het contract gebonden weet.

Meer zal ik er niet van zeggen.

Het is bijna gewaagd om tegenwoordig het stakingsrecht te vordeden.

Ik doe het dan ook met den innigen wensch, dat onze menschen van dat recht alleen bij hooge, hooge noodzakelijkheid gebruik maken. Een staking blijft altoos ontzettend in zijn gevolgen, en de strijd in Twente doet zien, op welke wegen deze conflicten leiden. Toch kan ik, ondanks alle bezwaren, die tegen de staking zijn in te brengen, niet anders doen, dan op te komen voor het recht, dat de arbeiders hebben. Ik mag aan dat recht niet tornen, en kan het dus ook niet eens zijn met het volgende schrijven, dat ik dezer dagen ontving. Die brief luidt aldus:

Walserswaarde Heer!

Vergeef mij indien ik kort ben en weinig woorden ter introductie kies.

Ik doe dit om des tijds wille.

Mag ik me voorstellen als getrouw „Reformatie“-lezer en dus ook van uwe artikelenreeks, thans 't recht van staking.

Uw argumentatie in het laatst verschenen artikel VII brengt mij meer en meer tot de overtuiging dat staking van arbeid principieel ongeoorloofd is. Vandaar mijn vrijmoedigheid u mijne overwegingen te doen toekomen.

In den strijd tegen sociaal onrecht hebben wij niet alleen tijdelijk te zijn en te berusten in Gods voorzienig bestel, doch hebben we inderdaad ook positief het onrecht te bestrijden. Volkomen accoord.

Tot waar nu de strijd en waar begint de Christelijke berusting?

Ik geloof hier het criterium te vinden.

Uw conclusie voert tot strijd en laat weinig of geen plaats voor de geëschte berusting. Er is een bepaald geval sociaal onrecht. Daartegen dient ge-

¹⁾ Van 't Heeren Ordinantiën. Tweede Deel II blz. 63, 64.

streden
lijk-lun
heeft
haven.
Christel.
Dan
Heere
Gehoe
een ge
De w
gotal M
De v
Zoeke
een co
Een v
ons da
Held
quon
Theo
Toch
artikele
Is he
quentie
Geve

De geach
Berusting
tusschen v
zijn of wer
samen gaa
volbrenging
wij worstel
de staking
ze toelant
vertrouwen
ook dit m
doen we oc
en beruste
Hiermede
Over he
nog afzond
reeds niet
onderwerp
der sociale

Er is no
der wijshe
Het groo
klaarhe
het denker
meester, d
zoekt te
tracht de g
gen tot een
heel.

In één w
monisme
Deze me
samen v
De verze
Zoodra
intelligibele
alle kanter
verstand a
In de na
tegenstellin

Als door
over elkan
het bestaan
dellijk ove
een gestad
het niet-zijn
tus (drang
staan van
bij het org
pingswerk

Maar het
elementen,
want hij z
toch telken
is. Het gro
veeleer in
eenigbaar
veel groote
want hij a
elementen
de nantrek

Welke is
rend, de a
Ligt er
heid ten g
dingen één
die alles te
Onder a
een reusac
langweken
geest, die
manifesteer
Hoe is E
verschillen
tot één lev
Aan dit
knaagd, zo
te kunnen
Descartes